

Sønderho som maritimt knudepunkt ved Vadehavet
- rekreativ værdi af den kystnære turisme omkring "Sønderho Havn"

Udarbejdet af Sønderho Havns Støtteforening og Fanø Kommune 2015

FORORD	3
1 SAMMENFATNING	4
2 FRA SØFART TIL OPLEVESESTURISME	5
2.1 FANØS OG SØNDERHOS HISTORIE ER SOM VADEHAVETS EBBE OG FLOD	5
2.2 PROAKTIV FREMTIDSSTRATEGI – OPLEVESESTURISME	6
2.3 SKIPPERBYEN SØNDERHO – EN PERFEKT RAMME FOR FORMIDLING AF VADEHAVETS MARITIME HISTORIE	6
2.4 FORVENTNING OM VÆKST I LOKALSAMFUNDET	7
2.5 NATURFORMIDLING I VADEHAVET	8
2.6 ET KLASSISK DILEMMA – FORMIDLING OG/ELLER BESKYTTELSE AF NATUREN	8
2.7 MARITIME OPLEVELSER I VADEHAVET	9
2.8 ATTRAKTIVT MÅL FOR TRADITIONELLE SKIBE FRA TYSKLAND OG HOLLAND	10
2.9 GENSKABE DEN LOKALE FRITIDSSEJLADS	10
3 TURISTMÆSSIGE OG ERHVERVSMÆSSIGE VIRKNINGER	11
3.1 TURISTMÅLGRUPPER I VADEHAVET	11
4 COST-BENEFIT ANALYSE	12
4.1 DEN REKREATIVE VÆRDI AF NATUROMRÅDER BASERET PÅ ADGANG	12
4.2 DEN REKREATIVE VÆRDI AF NATUROMRÅDER BASERET PÅ ANTAL BESØG	14
4.3 COST-BENEFIT ANALYSE AF OPRENSNING AF SLAGTERS LO	15

Forord

I denne rapport redegøres for de oplevelsesøkonomiske og rekreative værdier, som en oprensning af tidevandsrenderne Slagters Lo og Dybet vil medføre.

De delvist tilsandede render Slagters Lo og Dybet forbinder naturhavnen i Sønderho med de sejlbare render Lundvig Løb og Knudedyb. Naturhavnen kan igen blive en enestående adgangsvej til naturen i Nationalpark Vadehavet, og vil blive et knudepunkt for sejlads i hele Vadehavsområdet.

Den rekreative værdi af det samlede projekt omkring det Maritime Sønderho er beregnet på baggrund af en metode, som blev fremlagt i rapporten ”Den rekreative værdi af naturområder i Danmark”. Det Miljøøkonomiske Råd, 2014.

Projektet vil bidrage betydeligt til at forøge den rekreative værdi af Vadehavet, som i 2014 blev udpeget til af UNESCO som Verdensnaturarv. Investeringen vil i løbet af få år omsættes til en forøget rekreativ værdi, idet Sønderho Havn vil tiltrække personer med interesse for kultur, natur og sejlads i Vadehavet, og investeringen vil dermed medvirke til at den danske del af Vadehavet på en naturlig måde knyttes til hele det frisiske område. Overordnet set vil de forbedrede sejlforhold til naturhavnen yde et meget væsentligt bidrag til det maritime Sønderho og dermed til hele den immaterielle kulturarv som Fanø rummer.

Der forventes alt i alt en stor afledt værdi af projektet i form af omsætning og job, oplevelser, muligheder for friluftsliv og en bæredygtig understøttelse af områdets stærke kulturelle værdier.

I rapportens afsnit [2](#) beskrives den historiske baggrund for Fanøs transformation fra søfart til oplevelsesturisme. I afsnit [3](#) beskrives de turistmæssige og erhvervsmæssige konsekvenser af at området er blevet nationalpark og verdensnaturarv. I afsnit [4](#) beregnes de rekreative værdier af projektet det Maritime Sønderho.

Sønderho Havn 1982. Bådene ligger for svaj i tidevandsrenden Dybet. Foto: Gustav Petersen.

Sønderho Havn 2010. Tidevandsrenden Dybet er næsten sandet til. Foto: Per Hofman Hansen.

1 Sammenfatning

Med muligheden for igen at kunne besejle Sønderho Havn får Nationalpark Vadehavet og hele området som omfatter de 4 kommuner Varde, Esbjerg, Fanø og Tønder en ny spændende attraktion – et oplevelsesmæssigt og rekreativt knudepunkt for lokale og besøgende i området.

Oplevelsesmulighederne ved og omkring Sønderho Havn spænder vidt fra udstillinger og formidling af historien om havnen og det maritime til rekreative aktiviteter, naturoplevelser og e-guidede ture¹ i Nationalpark Vadehavet.

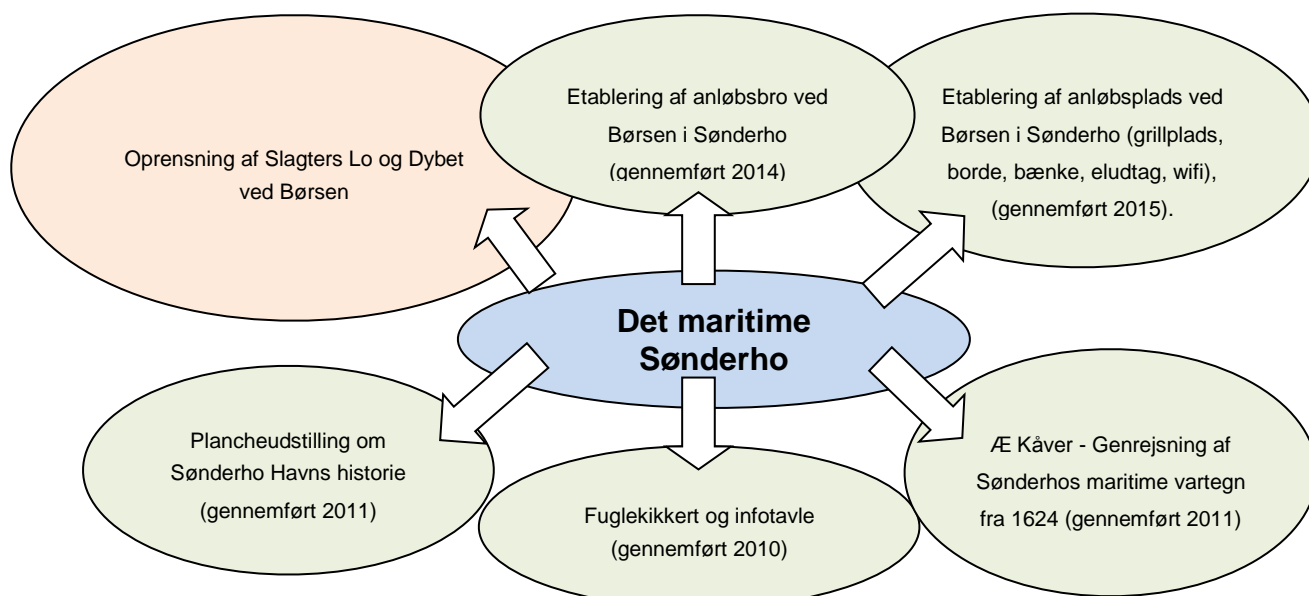
De gennemførte aktiviteter omkring Sønderho Havn 2011-2014 (vist med grønt i [Figur 1](#)) har kostet 1,4 mio kr. Det kan vises, at projekterne har en rekreativ brugsværdi på 675 000 kr. pr år (se [Tabel 2](#)), svarende til at investeringen er blevet forrentet med 48%.

Når Slatgers Lo igen kan besejles, vil den rekreative værdi af Vadehavet øst for Sønderho ([Figur 6](#)) stige med 5 mio kr ([Tabel 1](#)), fordi adgangen til området bliver genetableret. Man vil på en skånsom måde fra båd kunne iagttage det enestående fugleliv, der er omkring Keldsand og Trinden, langs Slatgers Lo og opleve Vadehavet gennem Lundvig Løb og Knudedyb.

Oprensning og vedligeholdelse af Slatgers Lo i en 10-årig periode vil koste 6,2 mio kr. De aktiviteter, som oprensningen åbner mulighed for, vil øge den rekreative værdi af området med i alt 325 000 kr. pr år ([Tabel 3](#)).

En cost-benefit analyse for oprensningen af Slatgers Lo forløb fremgår af afsnit 4. Det fremgår af [Tabel 5](#), at projektet er tjent ind efter 8 år. Den interne rente af det 10-årige cash-flow er 9%.

Hertil kommer at de betydelige kulturelle værdier, der er forbundet med projektet ikke er værdisat. Sønderho Havn vil blive knudepunkt for en række natur- og kulturformidlingsaktiviteter og for det maritime og rekreative friluftsliv. Projektet vil have positive effekt på turismen, idet den forøgede økoturisme og de rekreative aktiviteter vil medføre flere overnatninger, køb af dagligvarer og serviceydelser. Derigennem skabes der lokale arbejdspladser.

Figur 1: Gennemførte og planlagte projekter i forbindelse med Sønderho Havn

¹ GPS-baseret billede og tale på valgt sprog leveret på en smartphone.

Oprensning af Slagters Lo og Dybet ved Børsen vil gøre det muligt at sejle til og fra Sønderho med mindre både. Dette vil medføre:

1. at der igen bliver ordnede adgangsforhold med små både til Nationalpark Vadehavet fra Sønderho
2. nye muligheder for friluftsliv og rekreative aktiviteter
3. at Fanø's immaterielle kulturarv som et af Vadehavets maritime centre understøttes
4. at nationalparkens potentiale for national og international økoturisme forbedres
5. bedre forhold for formidling af naturværdierne i Verdensarven
6. at Fanøs tiltrækning for bosætning og erhverv styrkes

2 Fra søfart til oplevelsesturisme

2.1 Fanøs og Sønderhos historie er som Vadehavets ebbe og flod

Højkonjunkturer har afløst lavkonjunkturer. Eksempelvis gav fanøboernes køb af deres egen ø af kong Christian VI i 1741 dem nye muligheder for fri næring, fiskeri og søfart. Der kom velstand til øen med selvejede skibe, byggeri, småskibsværfter og befolkningstilvækst. Men tabet af henved 50 fanøskibe til englænderne under Napoleonskrigene satte øens udvikling tilbage.

Storskibstiden og langfarten på alle verdenshavene tog fart omkring 1850, hvor der både i Sønderho og Nordby byggedes større skibe, som ejedes af partsrederier, i storhedstiden også med udenø parthavere mest fra Hamborg og Altona. Efterhånden betød ny teknologi med uoverstigelige investeringer i dampdrevne jernskibe i anden halvdel af 1800-tallet umulige økonomiske udfordringer, som det lille samfund havde svært ved at honorere.

Efter tabet af Altona (1864) kom der også fart i byggeriet af statshavnen i Esbjerg (besluttet 1867), hvormed den økonomiske aktivitet og eksport og import flyttedes hertil fra alle dele af Vadehavsområdet. Selvstændigheden som redere og skippere måtte gradvis opgives, det sidste skonnertbrig (Vennerne) blev bygget i Sønderho i 1877, i Nordby byggedes det sidste store skib barkskibet Thora i 1896, men det sidste skib (everten Rebekka) blev bygget på Abrahamsens skibsværft i Nordby i 1929. (F. Holm-Petersen: Fanø-Sejlskibe, 1956)

De 4 sidste store Fanø-sejlskibe (Nordby skibene: barken Havila, skonnertbrig Maracaibo og Sønderho skibene: barken Martha og skonnertbriggen Elisabetha) forsvandt fra øen omkring første verdenskrig. De tre første gik tabt under krigen og det sidste blev afhændet til Marstal. I løbet af 50-60 år var de store sejlskibes tid ovre og Fanøs befolkning blev afhængig af andre indtægter, mange arbejdede i fiskeriet fra Esbjerg eller havde arbejde på fastlandet.

Men Fanøs søfartshistorie er dog fortsat til idag, idet mange Fanø-søfolk har haft hyre på de store rederiers skibe i både Danmark og udlandet. Den nyeste udvikling er at søfarts og offshore erhvervene med Esbjerg som knudepunkt er i rivende udvikling, hvilket på grund af den maritime historie og øens beliggenhed giver Fanø gode muligheder fremover.

Sådan er Fanøs velstand kommet og gået igennem tiden. Efter hver lavkonjunktur har befolkningen efter bedste evne forsøgt at rejse sig igen, men ikke hver gang lige let. Ofte har ydre begivenheder eller tilstande været drivkraften. Den generelle velstand i samfundet og begrebet fritid gav nye muligheder.

I slutningen af det nittende århundrede opstod den første sundhedsturisme med rekreation og kurbade på Fanø, og der blev investeret såvel dansk som tysk kapital i Fanø Vesterhavsbad. Der var både danske og tyske turister på Fanø indtil første verdenskrig. Indtægterne herfra afhjalp nogle af de værste følger af at rederierne gik ned.

Omkring og særligt lige efter første verdenskrig begyndte det bedre borgerskab fra København og storbyerne for alvor at holde ferie ”på landet”, og nogle byggede sommerhuse ved Fanø Bad, andre lejede sig ind og købte siden de huse i Sønderho, der blev tilovers fordi den fastboende befolkning skrumpede. Efter anden verdenskrig startede en stor udvikling af sommerhusområderne særligt ved Fanø Bad, Rindby og Sønderho. Turismen var gennem sidste århundrede blevet et nyt begreb og en ny indtægtskilde for Fanø.

Sejladsen på vestsysten er vanskeligere end i de indre danske farvande, simpelthen fordi Vesterhavet er et vanskeligt hav at besejle. Men Vadehavssejladser indenfor øerne har i århundreder bundet hele det frisiske område sammen. Således også her, hvor sejlere fra Esbjerg og Ribe tog med deres sejl- og motorbåde på udflugt og ferier til Sønderho og Fanø. Genåbningen af naturhavnen ved Sønderho vil betyde at den traditionelle vadehavssejladser vil få nye muligheder for igen at udvikle sig.

2.2 Proaktiv fremtidsstrategi – oplevelsesturisme

Turismen på Fanø har ændret sig, som den har det på nationalt plan. Fra at tænke overlevelse i yderområder er strategien for turisterhvervene gennem de sidste årtier tænkt sammen med natur, sundheds- og fritidsinteresser på en bæredygtig måde. Hvad kan Fanø gøre for at blive attraktiv for det moderne menneske, såvel den fastboende og som den potentielle tilflytter som turisten? Hvordan kan Fanø udnytte sin beliggenhed midt i Nationalpark Vadehavet og midt i et område, der er udpeget som verdensnaturarv på en sådan måde at kultur- og naturværdierne bevares?

Op mod 90% af Fanøs landareal eller ca. 50 km² er enten åbne statsejede arealer, fredede eller på anden måde beskyttede. Det giver sammen med de store vidder på vaderne en unik frihedsoplevelse, som tiltrækker mange.

Det er velunderbygget, at der opstår positive synergieffekter, når man i et sådant område bygger videre på både kultur- og naturarven og forbedrer adgangsmuligheder og information. Dette tiltrækker nye turismegrupper fra indland, men især udland. Det er velbegrunder at området er omfattet af Natura 2000 bestemmelser, at Nationalpark Vadehavet er en realitet, og sidst i 2014 blev UNESCO's verdensnaturarv. Således har Vadehavscentret ved Ribe allerede i 2015 registreret et stigende besøgstal af udenlandske turister.

2.3 Skipperbyen Sønderho – en perfekt ramme for formidling af Vadehavets maritime historie

Fanø har i enestående grad bevaret de immaterielle kulturværdier, hvor livet, kulturen og naturen indgår i en sjælden helhed. Denne kulturarv som er formet af de naturgivne betingelser er sjældent velbevaret i bygningskulturen. For eksempel de mange fredede og bevaringsværdige stråtede huse, som er placeret med vestgavlen mod den stadige vestenvind. I 2011 blev Sønderho af "Bygningskultur Danmark" kåret som Danmarks smukkeste landsby.

Skal såvel nye fastboende som turisten forstå baggrunden for den meget stærke immaterielle kulturarv, der findes på Fanø og i særdeleshed i Sønderho, og dermed finde den interessant, tiltrækkende og unik, kræver det en ny forståelsesmæssig sammenhæng. Hvad er forudsætningen

for øns levende folkemusik, lokale danse og dragter, byggestil, bukketornehække, det internationale strejf, havets tiltrækningskraft og stoltheden.

For den besøgende er det ikke umiddelbart indlysende, hvorfor der her på sydspidsen af Fanø ligger en smuk velbevaret ”frisisk” skipperby. Der er i dag kun få spor af den maritimhistoriske baggrund i form af havn, havnebygninger og -værksteder, skibsværft, sejlrender, afmærkninger, og hvad der i øvrigt hører et søfartssamfund til.

Ikke engang efter en spadseretur til ”havnen” åbenbares en indlysende forklaring, for her mødes den besøgende af noget der ligner alt andet end en havn – knapt en naturhavn, men man mødes derimod af en tilsandet og næsten tilsandet tidevandsrende, hvor de klægede marskenge lukker sig om vandfladen. Og på den modsatte bred ligger Keldsands marskeng. Et par enkelte tilbageblevne bygninger (Tøndehuset, der i dag er snedkerværksted og ”Børsen”) gør hvad de kan for at skjule, at de engang har været vigtige aktiver og plads for liv og leben på havnen.

Et forstærket indtryk af det maritime miljø skabtes i august 2011 med genrejsningen af det monumentale 14 m høje sømærke ”Æ Kåver” på det 18 m høje Bavnebjerg syd for Sønderho gl. skole. Det har skabt en naturlig opmærksomhed omkring Sønderhos maritime fortid og på lange afstande vil det tiltrække nysgerrige, når det som en vejviser ses fra Ribe, Mandø, Rømø, mange sømil til havs på Vesterhavet og fra Pælebjerg midt på Fanø.

I 2014 blev også en lille anløbsbro på stedet for oprindelige anløbsbro ved Børsen reetableret. Men det store ”spejl”, der skal holdes op for at se de historiske og geografiske sammenhænge er helt klart reetablering af den oprindelige naturhavn med dens sejl- og tidevandsrende, en uddybning af Slagters Lo.

Det er dette formål, som Fanø Kommune og Sønderho Havns Støtteforening med sine projekter har i sigte, og som de gennem projekterne omkring det Maritime Sønderho og genetablering af Sønderho Havn ønsker at realisere.

2.4 Forventning om vækst i lokalsamfundet

Det forventes:

- at projektet vil underbygge sammenhængen mellem kultur- og naturarven
- at projektet vil blive en nøgle til forståelse og dermed oplevelse af de store kulturhistoriske og naturmæssige værdier, som Fanø og især Sønderho gemmer på
- at projektet vil skabe et frodigt liv ved og på havnen med masser af gæster, der vil nyde de natur- og kulturhistoriske værdier, og som spontant vil kunne forstå, hvorfor en af landets største sejlskibsflåder engang var hjemmehørende på Fanø (Nordby og Sønderho)
- at en naturhavn vil være tiltrækkende for de mennesker, der overvejer om de skal slå sig ned som fastboende

Vandet som en sejlrende vil komme til at virke som en magnet på både børn og voksne. Vi vil igen komme til at se et leben af børn, der boltrer sig med småskibe og joller. Fra Ribe og Esbjerg vil vi igen se såvel motorbåde som sejlbåde komme på besøg sommeren igennem.

Langvejs fra vil vi komme til at se såvel moderne lystsejlbåde og traditionelle vadehavstræskibe, der vil komme ad Vadehavet fra Holland, de frisiske øer og Tyskland tiltrukket af Sønderho som et nyt attraktivt mål for sommerudflugter, sejladser og stævner.

Den øgede aktivitet og den øgede tilstrømning af gæster på Sønderho Havn vil naturligt nok skabe øget besøg på Fanø og i Sønderho med øget omsætning på campingpladser, i forretninger, på cafeer og restauranter, ligesom det vil styrke sommerhusudlejningen. Dermed skabes der basis for nye arbejdspladser og interesse og mulighed for, at flere vil slå sig ned som fastboende til gavn for alle aspekter af lokalsamfundet.

2.5 Naturformidling i Vadehavet

Vadehavsøerne frembyder fantastiske strande, og storslåede vidder i Vadehavet og et dyreliv i særklasse. Intet andet sted i Danmark kan opleves så store fugleflokke. Mellem ebbe og flod kan fuglenes travle søgen efter føde opleves på blotlagte flak og vader. Ved højvande samles fuglene i store flokke på højsande og en række højvandsrastepladser mellem øerne.

Vadehavets fuglefauna vil naturligt kunne spille en stor rolle for oplevelsen, da fuglene sætter deres tydelige præg på landskabet i form af bølgende skyer af flyvende ryler, eller fødesøgende kobbersnepper i en rød, tæt flok på vaden. Fortællingen om fuglenes lange træk mellem verdensdelene, nogle flyver fra Nordøst Grønland til Antarktis og tilbage igen hvert år. Det lykkes kun, hvis de får ro og lov at raste og foragere nogle uger her hver vej. Vadehavets betydning for en lang række arter, er fantastisk. Løbende dukker nye forskningsresultater op, der overrasker og gør at betagelsen bare vokser.

Sejlende har ekstra gode muligheder for at opleve fuglene i landskabet uden at det forstyrrer dem. Hvad enten man færdes i en større eller mindre båd. Mulighederne for at formidle natur og fugleliv i Vadehavet fra søsiden er mange og er i det danske Vadehav forholdsvis uopdyrkede. Kun fantasien (og en række praktiske forhold omkring sejlads) sætter grænser for hvordan historien om fuglene kunne formidles fra båd og havn. Både på egen hånd og via guidede sejlture.

Moderne formidlingsteknikker som mobilinformation og andre GPS-baserede metoder vil med fordel kunne udvikles i form af e-guidede ture. Da fugleformidling ganske årstidsafhængig, vil elektroniske værktøjer være en stor fordel. Men også informationstavler og udstillinger kunne udvikles på land ved havnemiljøet. Et levende skriftligt materiale om sandbankerne, dybene, landskabets dynamik, og fuglenes afhængighed af disse elementer ville være et naturligt sted at begynde.

2.6 Et klassisk dilemma – formidling og/eller beskyttelse af naturen

Projektet det Maritime Sønderho drejer sig om at videreføre kultur- og naturværdierne på en langsigtet og bæredygtig måde. Det skal naturligvis foregå med respekt for beskyttelsesinteresserne. Området er underlagt EU's naturbeskyttelsesdirektiver, det vil sige fuglebeskyttelsesdirektivet og habitatdirektivet, som under ét kaldes "Natura 2000". Naturstyrelsen har udarbejdet en vejledning om sejlads i Vadehavet. Formålet med vejledningen er at appellere til sejlerne, så de undgår at forstyrre fugle og sæler. Denne vejledning skal være let tilgængelig for alle, der færdes ved Sønderho havn.

Der er udarbejdet en konsekvensanalyse af den del af projektet, som vedrører oprensningen af Slagters Lo, og dets følgevirkninger for fauna og flora. Projektet vil få ubetydelige negative påvirkninger af naturen i anlægsfasen, og det vil få betydelige positive virkninger idet færdslen i området bliver velreguleret og muligheden for formidling af områdets enestående naturværdier bliver væsentligt forbedret.

Den mest skånsomme transportform overfor den sårbare natur i Vadehavet vil være at samle besøgende på skibe. Så snart hækbølgen fra et skib efter få sekunder har lagt sig, vil ingen kunne se,

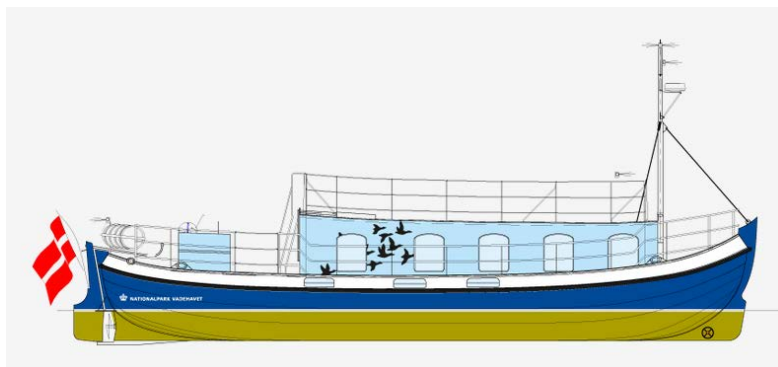
at det nogensinde har været der. Yderligere undgår man at forstyrre det rige fugleliv inde på vaderne og på rastepladserne, og sælbankerne passerer man i god afstand. Man har i stedet mulighed for at se sæler på få meters afstand – nemlig når f.eks. en 2-300 kg stor og nysgerrig gråsæl pludselig stikker hovedet oven vandet tæt på skibet.

2.7 Maritime oplevelser i Vadehavet

Vadehavet er et særpræget naturområde, der er ukendt af de fleste danskere, da al færdsel i området – enten til fods eller i skib - ikke kun kræver lokalkendskab, men også en ganske særlig fornemmelse for vind og vand. En mulighed for sejlads mellem Sønderho og Ribe vil give en enestående oplevelse.

Uden for turistsæsonen vil der kunne skabes mulighed for tursejlad for skoleelever, kursister og andre interesserede, der kan få forståelse af Vadehavets natur- og kulturhistorie baseret på egne oplevelser, iagttagelser, undersøgelser og ræsonnementer. Endelig kunne en fast sejlads mellem Ribe og Sønderho komme på tale.

Nationalparkens skib ([Figur 2](#)) er bygget som en kuf (hollandsk ”tjalk”) med en dybgang på 0,9 m. Skibet kommer formentligt til at ligge ved Skibbroen i Ribe og det vil kunne anløbe Sønderho efter oprensning af Slagters Lo.

Figur 2: Nationalpark Vadehavets skib søsættes i 2015

Figur 3: Traditionelle skibe (everter) i Vadehavet

Den traditionelle skibstype, evert med sidesværd og flad bund, er velegnet til sejlads i Vadehavet, Rebekka af Fanø ligger i Nordby og foretager ofte sejlads rundt Fanø, men kan ikke for tiden anløbe Sønderho, det vil hun kunne efter oprensningen af Slagters Lo.

Der er skrevet mange bøger om Fanø og Sønderho i sejlskibstiden, men det handler om, at synliggøre denne historie ved helt konkret at reetablere nogle af den maritime histories ikoner, og her er det betydeligste symbol naturligvis skibene.

2.8 Attraktivt mål for traditionelle skibe fra Tyskland og Holland

Kigger man sydover ned gennem Vadehavet, vil man både i den tyske og i den hollandske del opleve et rigt kultur- og folkeliv i de forskellige havnebyer og på vandet imellem dem. Alle øer og halliger i disse lande kan anløbes fordi renderne oprenses, hvor der er behov for det.

I det hollandske Vadehav kan man opleve tusinder af gæster, der ofte i store traditionelle skibstyper – nu indrettet til passagerer – sejler fra ø til ø, og bibringer disse øer liv og dynamik. Både i Tyskland og i Holland sejler man fra havn til havn, besøger hinanden og udveksler historier og oplevelser, men der er kun sjældne besøg af disse skibe i det danske Vadehav. Da det kun er muligt at anløbe Esbjerg, Havneby og Nordby, mens de gamle søfartsbyer som Varde, Hjerting, Ribe, Højer og Tønder i dag alle er vanskelige eller umulige at besøge på grund af inddigninger og lave vejbroer. Når Slagters Lo oprenses kan Sønderho anløbes af everter, kuffer og andre mindre både, dette vil hurtigt rygtes i det frisiske område. Sejlere med traditionelle skibe får dermed en ny mulighed, for også at inddrage det danske vadehav i deres sejladsområde.

Figur 4: Det trilaterale Vadehavsområde, Danmark, Tyskland og Holland

Når det bliver muligt at besejle Sønderho, vil også Danmark blive inddraget i den fælles maritime Vadehavskultur. Bl.a. vil Sønderho kunne komme til at indgå i den internationale Vadehavsregatta, der er under udvikling.

2.9 Genskabe den lokale fritidssejlads

Den lokale fritidssejlads i Vadehavet er gået meget tilbage i de seneste årtier, hvilket bl.a. skyldes at havnemulighederne i Vadehavet er blevet forringede. Et sikkert sommer- og weekendudflugtsmål

for især Ribe-sejlere var netop Sønderho, og kigger man på billeder fra tresserne og halvfjerdserne vil man se et sprudlende folkeliv i havnen. Efterhånden som havnen sandede til mistede mange borgere i Ribe interessen for at sejle i Vadehavet, og antallet af både faldt. Sønderho Havn var den eneste havnemulighed, der fandtes i Knudedyb, hvor der var læ samt mulighed for proviantering. I stedet flyttede flere sejlere deres både til havne på østkysten – i Kolding, Middelfart, Årøsund osv.

Figur 5: Ribebåde ved Hønen i 1970erne

3 Turistmæssige og erhvervmæssige virkninger

Syddansk Turisme har gode forventninger til turismefremgang i Sydvestjylland med Nationalpark Vadehavet som omdrejningspunkt. Ambitionen er at fremhæve Vadehavet som ét af fem områder, der samlet skal hæve omsætningen fra de nuværende knap 14 mia. kroner (2010) til 20 mia. kroner i Syddanmark i 2028.

Ifølge turistchef Poul Therkelsen havde Fanø i 2014 omkring 791 000 turistovernatninger, som udgør en meget vigtig indtægt for øen. Om etableringen af Nationalpark Vadehavet vil påvirke turismen, er det endnu ikke muligt at sige noget sikkert om, og det samme gør sig gældende for udpegningen som Verdensnaturarv, men erfaringer fra nationalparker i mange andre lande f. eks. Canada tyder på, at dette vil være tilfældet. Ifølge Det Miljøøkonomiske Råd (2014) er erfaringen, at jo flere supplerende tilbud, der kan kobles på en lokalitet jo mere attraktiv bliver lokaliteten, og jo større bliver den rekreative værdi. Med andre ord, der opstår en positiv synergi, når der er flere attraktioner, der kan nås på samme besøg. Der er derfor ingen tvivl om, at projektet det Maritime Sønderho med Sønderho Havn kan blive et væsentligt element i at skabe nye og relevante oplevelser for Nationalpark Vadehavet, Fanø og Ribe, og dermed samlet set forøge nationalparkens tiltrækningskraft.

3.1 Turistmålgrupper i Vadehavet

Ifølge Syddansk Turisme er Vadehavets styrker som turistmål dets kystnatur, historie, tradition, kultur og nærhed til grænsen (Syddansk Turisme: Destination Sønderjylland, 2011). Disse styrker matcher i høj grad udenlandske turisters motiver for at vælge Danmark som rejsemål. 84 pct. af de udenlandske turister angiver ”naturen” som motiv for at rejse i Danmark, 73 pct. angiver ”rent land” og 65 pct. angiver ”trygt sted at opholde sig”².

Den klart største målgruppe for vadehavnsområdet er tyskere, men her kommer også et stigende antal turister fra Norge og Sverige. Tyskerne er de mest naturglade turister, ofte børnefamilier eller modne rejsende i alderen 40+. Som turister er de loyale, har lange ophold, prioriterer kystferie, og er dem, der bruger flest kroner pr døgn sammenlignet både med indenlandske danske turister og andre udenlandske gæster. (reference: Center for Kystturisme)

² VisitDenmark: På ferie i Danmark, 2010

4 Cost-benefit analyse

4.1 Den rekreative værdi af naturområder baseret på adgang

Fagøkonomer³ kan vise, at adgangsmuligheder (f.eks. stier) til naturområder har en positiv økonomisk effekt. Det er således utvivlsomt korrekt at antage at forbedret adgang til Nationalpark Vadehavet ad Slagters Lo fra Sønderho, også vil have en positiv økonomisk effekt. Der er mange forskningsresultater, der viser brugsværdien af specifikke caseområder til rekreation og turisme. En detaljeret analyse er publiceret af De Økonomiske Råd (2014)^{4 5}. Den internationale litteratur viser rekreative værdier, når der etableres adgang til natur, i samme størrelsesorden som de danske undersøgelser^{6 7 8}.

Heraf fremgår, at værdien af et område afhænger af en række forhold. En vigtig faktor er beliggenhed, dels i forhold til befolkningstæthed og dels i forhold til nærhed til andre substituerende rekreative områder. En anden faktor er karakteristika ved områderne i form af størrelse af området, hvorvidt der er skov, kyst eller store søer i tilknytning til området. Endelig har de socioøkonomiske karakteristika af potentielle brugere også betydning.

Analysen giver gode muligheder for at bedømme værdien af en oprensning af Slagters Lo, idet genskabelsen af sejlrueten til Sønderho Havn giver betydeligt bedre adgang til en central del af Nationalpark Vadehavet nordøst til sydøst for Sønderho og Keldsand.

I analysens Kapitel IV⁵ (s.100-189) redegøres detaljeret for de rekreative værdier. Således viser analysen, at den geografiske placering af naturområder er meget vigtig for værdien. For eksempel er nærhed til tætbefolkede områder en helt afgørende faktor for brugsværdien. I denne forbindelse kan det bemærkes, at der netop på Fanø er en relativ stor befolkningstæthed på grund af sommerhusområderne. I 2014 var der som tidligere anført 791 000 turistovernatninger på Fanø. Endvidere er befolkningssammensætningen er sådan, at der er en relativt stor del af personer der enten bor fast eller er besøgende på grund af de store naturværdier, og at de foretager hyppige ture i naturen.

Nærhed til tætbefolkede områder er afgørende for den rekreative værdi (Bjørner, Jensen, og Termansen, 2014)⁵, men også andre parametre påvirker denne. Nærhed til kyst eller store søer påvirker værdien positivt, og generelt er Natura 2000-områder, også attraktive ud fra en rekreativ synsvinkel. Analyserne viser, at disse områder har en relativ høj brugsværdi på trods af, at der i nogle Natura 2000-områder naturligvis er forskellige typer af adgangsrestriktioner (f. eks. begrænsning af adgang i fuglenes ynglesæson). Netop af disse grunde har en oprensning af Slagters Lo stor positiv betydning for nationalparken, bl.a. sejladsen i små både giver mulighed for at iagttage naturen (bl.a. fuglelivet) midt i parken på en for naturen skånsom måde.

³ prof. Mette Termansen pers. komm., 2015

⁴ De Økonomiske Råd (2014): Økonomi og miljø 2014

⁵ Bjørner T B, Jensen C U, Termansen M (2014): Kapitel IV pp. 101-187: Den rekreative værdi af naturområder i Danmark. Det Miljøøkonomiske Råd.

⁶ Bateman I J, m. fl. (2013): Bringing Ecosystem Services into Economic Decision-Making: Land Use in the United Kingdom. *Science*, 341 (6141), s. 45-50.

⁷ Sen A og Bateman I J (2012): Economic Assessment of the Recreational Value of Ecosystems in Great Britain. CSERGE working paper 2012-01.

⁸ Termansen M, McClean C J og Jensen F S (2013): Modelling and mapping spatial heterogeneity in forest recreation services. *Ecological Economics*, 92 (0), s. 48-57.

I analysen⁵ er der fundet gennemsnitlige indirekte brugsværdier der dækker over en meget stor spredning. Medianen i fordelingen af værdien af naturområder uden for byer er således på 3 000 kr. pr. ha pr år, hvilket er væsentligt mindre end den gennemsnitlige rekreative værdi af områderne. Ses der alene på den rekreative værdi af områder uden for byer, er der dog fortsat meget stor variation i de årlige værdier fra mindre end 1 000 kr. pr. ha til godt 700 000 kr. pr. ha. Den meget store forskel indikerer, at en hensigtsmæssig placering af nye rekreative områder er alt afgørende for værdien af området. Analysen viser, at personer, som bor nær ved flere rekreative områder oftere foretager rekreative ture (synergi). Derudover foretager ældre og højtuddannede personer relativt mange ture. Begge kriterier for befolkningssammensætningen er karakteristisk for Fanø.

I tolkningen af analysemodellens resultater skal man være opmærksom på, at kvaliteten af områder er beskrevet ud fra nogle generelle karakteristika. Økonomerne redegør således for at der er nationalt helt unikke områder, som f.eks. Møns klint eller Råbjerg Mile, (eller Nationalpark Vadehavet) som tiltrækker langt flere besøgende, end modellen prædikerer. Hertil kommer at det må forventes, at der er nogle naturområder tæt på sommerhusområder (formentlig især strandområder), der har en højere værdi end gennemsnittet. Dette gælder i særdeleshed for Fanø.

Slagters Lo vil give adgang til naturoplevelser hidrørende fra et 5000 ha stort området ([Figur 6](#)) øst for Sønderho. Det er et unikt område, der i 2014 blev udpeget som Verdensnaturarv. Det kan derfor antages, at den rekreative naturværdi af området, vil få en betydeligt højere værdi end gennemsnittet.

Figur 6: Slagters Lo vil give adgang til naturoplevelser i et 2,5 km² (250 ha) stort område

Økonomernes analyse viser, at det er rimeligt at antage, at områdets rekreative værdi pr. ha vil stige, når der etableres adgang til det. Den rekreative værdi af området må forventes at stige med 2000 kr pr ha. Fra en nuværende værdi på 1000 kr pr ha pr år uden adgangsveje til mindst 3000 kr pr ha pr år, svarende til gennemsnitsværdien for naturområder uden for byer. Det betyder, at den rekreative værdi øges med mindst 2000 kr pr ha pr år.

Hvis man lægger til grund, at der bliver adgang til naturoplevelser i 500 meters bredde langs den 5 km lange Slagters Lo ([Figur 6](#)), dvs. 250 ha, vil den rekreative naturværdi blive 500 000 kr pr år.

Tabel 1: Rekreativ værdi af området omkring Slagters Lo

Projekt	Aktiviteter i 10 år	Samlet omkostning	Adgang til rekreativt areal	Værdi-forøgelse	Rekreativ værdi
Oprensning af Slagters Lo	Oprensning 5,4 mio kr. Vedligeholdelse 375 000 kr hvert 5. år	6,2 mio kr	250 ha	2000 kr pr ha pr år	500 000 kr pr år

4.2 Den rekreative værdi af naturområder baseret på antal besøg

Den rekreative værdi af naturområder (rekreativ brugsværdi) kan beregnes ud fra en gennemsnitlig værdi pr. besøg⁵. For de danske naturområder er dette beløb 25 kr pr besøg. Denne værdi pr besøg er i samme størrelsesorden som tidligere undersøgelser viser for naturområder i udlandet og Danmark.

Sønderho Havns Støtteforening har gennemført aktiviteter i forbindelse med det Maritime Sønderho, som har tiltrukket ca 27 000 besøgende pr år (målt i perioden 2011-2014). Den rekreative brugsværdi af aktiviteterne ved Sønderho Havn kan derfor opgøres til 675 000 kr pr år ([Tabel 2](#)) hvilket svarer til en forrentning af investeringen på 48%.

Tabel 2: Rekreativ brugsværdi af gennemførte projekter

Gennemførte projekter	Investering (kr)	Aktiviteter	Antal besøg pr år	Værdi pr besøg	Rekreativ brugsværdi (kr pr år)
Fuglekikkert og infotavle	50 000	Formidling af fuglelivet i Nationalpark Vadehavet (2010)	1 000	25 kr	25 000
Sønderhotapetet	200 000	Plancheudstilling om Sønderho Havns historie (2011)	10 000	25 kr	250 000
Æ Kaaver	800 000	Genrejsning af Sønderhos maritime vartegn fra 1624 (2011)	10 000	25 kr	250 000
Anløbsbro	250 000	Etablering af anløbsbro ved Børsen i Sønderho (2014)	4 000	25 kr	100 000
Anløbsplads	100 000	Etablering af anløbsplads ved Børsen i Sønderho, grillplads, borde, bænke (2015)	2 000	25 kr	50 000
I alt pr år			27 000	25 kr	675 000
I alt i 10 år	1 400 000		270 000		6 750 000

Oprensningen af Slagters Lo forventes direkte at bidrage med en rekreativ brugsværdi på 175 000 kr. pr år, og med yderligere 150 000 kr. når der arrangeres sommertræf for traditionelle skibe ([Tabel 3](#)).

Den samlede rekreative brugsværdi af oprensningen af Slagters Lo og de aktiviteter, som oprensningen åbner mulighed for, udgør 325 000 kr pr år eller 3,25 mio kr i en 10-årig driftsperiode ([Tabel 3](#)). Det er her forudsat, at renden skal oprenses hvert 5. år (worst case).

Tabel 3: Rekreativ brugsværdi af fremtidige projekter

Omkostning (kr)	Rekreative aktiviteter	Antal besøg pr år	Værdi pr besøg	Rekreativ brugsværdi (kr)
Oprensning 5 425 000 kr + 365 000 til vedligeholdelse hvert 5. år	Sejlads og aktiviteter ved Børsen. Under planlægning. Forventes gennemført i 2016.	3 000	25 kr	75 000
	Observationsture med båd gennem Slagters Lo. Sejlads med turister, sommergæster og skoleklasser	4 000	25 kr	100 000
	Sommertræf for traditionelle skibe fra hele Vadehavsregionen.	6 000	25 kr	150 000
I alt pr år		13 000	25 kr	325 000
I alt i 10 år				
6 155 000 kr		130 000	25 kr	3 250 000

4.3 Cost-benefit analyse af oprensning af Slagters Lo

I et projekt som genåbningen af Sønderho naturhavn ved oprensning af Slagter Lo kan man analysere den totale økonomiske værdi i forhold til costs og benefits.

Den totale værdi, som mennesker har af en natur- eller kulturressource, kan deles op i:

- **Brugsværdi** (direkte brugsværdi, der fås ved at tage produkter fra et område - fisk, skaldyr, planter-, og indirekte brugsværdi, der fås fra at bruge ressourcen uden at produkter fjernes - besøg, vadeture, sejlads)
- **Ikke-brugsværdi**, dvs. værdi der tillægges området, selvom man måske aldrig ser det. (optionsværdi, værdi der tillægges for at have mulighed for at gøre brug af området i fremtiden; og eksistensværdi, værdi der tillægges fordi ressourcen eksisterer og bevares til fremtidige generationer).

Ved projektets værdi forstås ændringen af den totale værdi minus omkostninger ved projektet.

I den følgende cost-benefit analyse er benefit beregnet som summen af den øgede indirekte brugsværdi baseret på antal besøg pr år og den øgede ikke-brugsværdi baseret på øget adgang til området omkring Slagter Lo.

Tabel 4: Input til cost-benefit analyse af det Maritime Sønderho

Cost	Oprensning af Slagters Lo		5 400 000 kr	
	Vedligeholdelsesoprensning		365 000 kr hvert 5. år	
Benefit	Øget brugsværdi	Sejlads og aktiviteter ved Børsen. 3000 personer pr år	75 000 kr pr år	I alt 325 000 kr pr år
		Sejlads gennem Slagters Lo med turister, skoleklasser m.v. 4000 personer pr år	100 000 kr pr år	
		Sommertræf for traditionelle skibe fra hele Vadehavsregionen 6000 personer pr år	150 000 kr pr år	
	Øget ikke-brugsværdi	Øget adgang til 250 ha omkring Slagter Lo	500 000 kr pr år	

Slagterens Lo forventes at være sejlbare i mindst 5 år før den skal uddybes på ny. Beregningen for en 10 årig horisont er vist i [Tabel 5](#).

Tabel 5: Cost-benefit analyse af det maritime Sønderho

År	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Oprensning	-5 425 000				-365 000					-365 000
Rekreativ værditilvækst	825 000	825 000	825 000	825 000	825 000	825 000	825 000	825 000	825 000	825 000
Resultat	-4 600 000	825 000	825 000	825 000	460 000	825 000	825 000	825 000	825 000	460 000
Kumulativt resultat	-4 600 000	-3 775 000	-2 950 000	-2 125 000	-1 665 000	-840 000	-15 000	810 000	1 635 000	2 095 000

Det fremgår af [Tabel 5](#), at projektet er tjent ind på 8 år. Den interne rente af det 10-årige cash-flow er 9%. Hertil kommer, at de betydelige kulturelle værdier, der er forbundet med projektet, ikke er værdisat.